

V České Kamenici žili na konci války téměř výlučně němečtí obyvatelé. Prvním předsedou městského národního výboru se stal Josef Smetana, podporovaný některými místními Čechy i Čechy z řad lidí donucených v rámci „totálního nasazení“ k práci pro Německou říši.²⁵⁰ Smetanu vystřídal 28. května 1945 Karel Caidler, který se účastnil Pražského povstání jako velitel úseku. Za jeho vedení začalo dosazování prvních českých národních správců z vnitrozemí. V polovině června dorazila vojenská jednotka Zemské bezpečnosti pod vedením Viléma Dovary, jenž v červnu zahájil první velké vyhánění z města.

246/ Zpráva o vyšetřování v Českých Budějovicích a Vyšším Brodě ze 6. 8. 1945, AMV-Ka, f. A 17, inv. 112.

247/ Srov. např. zprávy SNB z České Lípy ze 17. 8. 1945, z Liberce ze 18. 8. 1945 a z Ústí z 15. 8. 1945, AMV-Ka, f. A 14, inv. 42.

248/ Zpráva městského velitelství SNB Ústí z 15. 8. 1945, AMV-P, f. 304-194-3, list 10.

249/ Srov. Petr Joza, „Policejní hlášení o situaci v pohraničních obcích“, v: *Děčínské vlastivědné zprávy*, 10, 2000, str. 51–56, cit. str. 51.

250/ Srov. Petr Joza, *Rabštejnské údolí. Historie průmyslové výroby a koncentračních táborů v Rabštejně u České Kamenice*, Děčín 2002, str. 145.

Jeho lidé pak opuštěné byty rabovali. Počátkem července 1945 přišel do České Kamenice Adolf Charous z Kolína s další ozbrojenou jednotkou. Charous označoval sám sebe za „partyzánského komisaře“,²⁵¹ ale okresní výbor sociálních demokratů o něm později prohlásil, že je to hochštapler, který už jednou pro podvod seděl ve vězení.²⁵² Charous nabídl předsedovi národního výboru Caidlerovi pomoc. Nato byl jmenován bezpečnostním referentem a příslušníky své jednotky začlenil do činnosti jednotlivých referátů.²⁵³

Charous navázal kontakt s Vilémem Dovarou. Oba nechávali zataknout různé osoby s odůvodněním, že jde o „národně nespolehlivé“ lidi, kolaboranty atd. Mezi uvězněnými byl také bývalý předseda revolučního národního výboru v České Kamenici Josef Smetana, který měl za ženu Němku.²⁵⁴ Nedůvěru projevíli Dovara a Charous i vůči úřadujícímu předsedovi tamějšího národního výboru Caidlerovi. Dovara intervenoval u okresní správní komise v Děčíně a obvinil Caidlera, že udržuje dobré vztahy s Němci a nese rovněž odpovědnost za ničení „národního majetku“. Caidler byl nato ze své funkce odvolán. Tyto události měly souvislost s probíhajícími jednáními o dosazení správní komise v České Kamenici. Dovara u příslušné okresní správní komise v Děčíně prosadil, že Charous byl jmenován správním komisařem a později předsedou místní správní komise.²⁵⁵ Sesazený předseda Caidler byl vyslýchán a posléze žalářován v městské věznici, kde zůstal bez obžaloby internován až do 8. listopadu 1945. Lidé, které Dovara věznil, byli bití a týráni; později o tom napsali do *Dnešku*.²⁵⁶

251/ Charouse upozornil bezpečnostní referent národního výboru v České Kamenici František Pošepný na to, že v České Kamenici je několik průmyslových podniků a bylo by možné vybudovat si tam existenci. Pošepný a Charous se znali, společně předtím působili v jedné partyzánské jednotce v Teplících-Šanově. Zpráva VII. odd. ministerstva vnitra o tzv. případu Česká Kamenice z 22. 4. 1947, AÚTGM, EB III, k. 34, sign. P 34/5, str. 4.

252/ Srov. Joza, *Rabštejské údolí*, str. 179.

253/ Srov. vylíčení událostí od Karla Caidlera v *Dnešku* z 8. 3. 1947, zkráceně otištěno v: *Děčínské vlastivědné zprávy*, 4, 1995, str. 27–33, cit. str. 28.

254/ Zpráva VII. odd. ministerstva vnitra o tzv. případu Česká Kamenice z 22. 4. 1947, AÚTGM, EB III, k. 34, sign. P 34/5, str. 6.

255/ Tamtéž, str. 7; srov. Joza, *Rabštejské údolí*, str. 181; SOA Děčín, ONV Děčín, k. 123, složka: Politické strany.

256/ Caidler psal v *Dnešku* 8. 3. 1947 o ranách a kopancích, které měly být při výsleších Dovarovými lidmi pravidlem, ale i o cíleném mrzačení. Srov. *Děčínské vlastivědné*

Zatýkáni, které prováděli Charous s Dovarou, bylo často motivováno chamtivostí a záměrem vyřadit konkurenty. Byl zatčen národní správce v závodě pro dopravu a obchod s uhlím a jeho syn a oba byli umístěni do tábora v Rabštejně. Byli obviňováni z toho, že byli členy NSDAP. Krátce po jejich převozu do Rabštejna převzal národní správu závodu Charousův švagr Rudolf Klapka, také z Kolína.²⁵⁷ Charous se přičiňoval o to, aby jeho přívrženci dostávali dobrá místa národních správců a aby bylo znemožňováno obsazovat tyto pozice osobám, které neměl v oblibě.²⁵⁸

Jakmile byl Caidler propuštěn z vězení, začal shromažďovat oběti a svědky, kteří proti Charousovi vypovídali; 5. prosince 1945 válečný soud v České Lípě nakonec zahájil trestní stíhání. K Charousovu odvolání přesto prozatím nedošlo. Jím dosazení národní správci, tedy v první řadě jeho kamarádi, založili v České Kamenici „volné sdružení národních správců“ a v dopisech zemskému národnímu výboru a ústředí KSČ vyzdvihovali Charousovy zásluhy. Obvinění prý vznesly z egoistických důvodů určité osoby, jež do pohraničí vůbec nepatří.²⁵⁹ Charouse sice vyslýchal v prosinci 1945 SNB v České Kamenici a o případ se začalo zajímat ministerstvo vnitra, ovšem poté co byl Charous nově utvořenou okresní správní komisí opět jmenován předsedou, došlo ministerstvo vnitra k závěru, že Charous své původní metody nejspíš změnil. Charous a Dovara byli zatčeni teprve 24. března 1947 a dopraveni do věznice krajského soudu v České Lípě. Události v České Kamenici vyvolaly na jaře 1947 velkou pozornost a pobouření mezi veřejností. Ministerstvo vnitra je v dubnu 1947 naopak označilo za jevy přechodné porevoluční doby, jež časopis *Dnešek* silně zpolitizoval.²⁶⁰

Zejména léto 1945 bylo poznamenáno dosud nekonsolidovanými poměry, jež mnoho různých skupin a osob využívalo k obohacení či

zprávy, 4, 1995, str. 28. Josefu Smetanovi Dovara nadával do „germánských sviní“. Poté co byl Smetana zbit, musel slízet svou krev z podlahy. Tamtéž, str. 30.

257/ Klapka se evidentně podílel na terorizování obyvatelstva. Chodil po městě s obuškem a s pistolí u pasu a hrozil, že každého, kdo se mu postaví na odpor, „setře“. Srov. *Dnešek*, 8. 3. 1947, str. 32.

258/ Srov. Joza, *Rabštejnské údolí*, str. 184n.

259/ Dopis „volného sdružení národních správců“ v České Kamenici na ÚV KSČ [b. d.] je uložen v NA, ÚV KSČ, f. 23, a. j. 107, list 28.

260/ Zpráva VII. oddělení ministerstva vnitra o tzv. případu Česká Kamenice z 22. 4. 1947, AÚTGM, EB III, k. 34, sign. P 34/5, str. 9.

k získání vlivných pozic. Nedobré poměry však přetrvávaly i v následujících letech. Ještě v únoru 1947 zdůrazňoval předseda pražského Osídlovacího úřadu Kreysa při audienci u prezidenta Beneše, že průběžné doplňování obyvatelstva v pohraničí přistěhovalci z vnitrozemí a vzájemné seznamování osídlenců v sousedském soužití přispívá k rychlejšímu očišťování pohraničí od určitých porevolučních excesů a nepříjemných jevů.²⁶¹

3. **Osídlování pohraničí rolníky**

Vyulastňování a pozemková reforma

Uvalení národní správy na majetek „státně nespolehlivých osob“,²⁶² postulované už v Košickém vládním programu,²⁶³ bylo do právní podoby převedeno dekretem č. 5 z 19. května 1945. Ten prohlašoval předně za neplatné jakékoli majetkové převody a jakákoli majetkoprávní jednání, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce. Dekret zadruhé zaváděl národní správu. Vztahovala se jak na zemědělské pozemky a usedlosti, tak na průmyslové, živnostenské a řemeslnické závody a veškerý majetek dotýčných osob. Národní správa měla být zavedena u těch podniků, u kterých to vyžadoval „plynulý chod výroby a hospodářského života“, dále u závodů a podniků opuštěných nebo takových, které jsou v držbě, správě, nájmu nebo pachtu osob státně nespolehlivých.²⁶⁴ Dekret se vztahoval jen na Čechy a Moravu, protože vláda nedospěla k dohodě se Slovenskou národní radou; ta se s otázkou národní

261/ Informace předsedy OÚ Kreysy pro prezidenta Beneše při audienci 28. 2. 1947, AÚTGM, EB III, k. 44, sign. P 44/7, str. 11.

262/ Za státně nespolehlivé byly ex lege považovány osoby německé a maďarské národnosti, dále osoby bez ohledu na národnost, jejichž aktivity směřovaly proti státní suverenitě, samostatnosti a integritě Československa a které nějakým způsobem podporovaly „německé a maďarské okupanty“. Srov. dekret č. 5, v: *NMDPR*, str. 427n.

263/ Srov. též zápisky o přípravě dekretu o národní správě z 25. dubna 1945 v Košicích, v: *NMDPR*, dok. č. 3.1, str. 435.

264/ § 3 dekretu č. 5, v: *NMDPR*, dok. č. 3, str. 427. Srov. též Kuklík, „Die Dekrete des Prääsidenten“, str. 168nn.

správy vyrovnávala ve vlastní kompetenci.²⁶⁵ Tento dekret byl jedním z nejdůležitějších právních základů pro přesídlování českých zájemců, kteří chtěli být v pohraničí dosazeni jako národní správci.²⁶⁶ Už 10. května 1945 vydalo ministerstvo zemědělství směrnice pro nově vzniklé národní výbory; ty v nich byly vyzývány k tomu, aby ve smyslu kritérií Košického vládního programu – s pomocí nově zakládaných rolnických komisí – okamžitě zaváděly národní správu zemědělského majetku všech osob německé národnosti. Tak se „česká půda vrátí z rukou Němců a zrádců do rukou českého zemědělského lidu, který na ní pracuje“.²⁶⁷ Zemědělský majetek a lesní plochy byly nakonec konfiskovány dekretem č. 12 z 21. června 1945; ten obojí podřizoval správě Národního pozemkového fondu. Nezemědělský majetek podléhal konfiskaci oficiálně až na základě dekretu č. 108 z 27. října 1945.

Tímto způsobem byla vyvlastněna veškerá zemědělsky využívaná půda Němců a Maďarů i budovy k ní náležející.²⁶⁸ Význam zemědělského konfiskačního dekretu vychvaloval v rozhlase 21. června 1945 večer ministr zemědělství Ďuriš: byla uzavřena kapitola třísetletého vykořisťování české půdy a českých zemědělců cizáky. Vlastnictví půdy cizinci, kteří přivandrovali po Bílé hoře, bude nyní zcela a navždy odstraněno, prohlásil.²⁶⁹

Celkem bylo v českých zemích konfiskováno asi 2,6 milionu hektarů půdy Němců, Maďarů a „zrádců“.²⁷⁰ Z toho asi 1 950 000 hektarů

265/ Srov. Rychlík, „Pozemková reforma 1945–1948“, str. 7. Srov. též diskusi o návrhu dekretu na schůzi vlády 17. května 1945, v: *NMDPR*, dok. 3.2, str. 438–442, zvláště str. 442.

266/ Srov. Radvanovský, „Integrationsprobleme“, str. 146. V dekretu č. 5 není o konfiskaci majetku Němců a Maďarů řeč, jen o zřízení národních správ, které omezovaly výkon vlastnických práv, ale formálně je nerušily. Zajištěný majetek zůstával až do definitivní zákonné úpravy v národní správě a právně ještě v majetku dosavadních vlastníků. Majetek byl konfiskován až na základě dekretů následujících. Srov. Kuklík, „Die Dekrete des Präsidenten“, str. 169. Srov. též Arburg, *Osídlování*, str. 73n. Návrh dekretu o zajištění „nepřátelského“ majetku vypracovala už londýnská exilová vláda v květnu 1944. Srov. dok. č. 12.1, v: *NMDPR*, str. 600–604.

267/ Směrnice ministerstva zemědělství pro národní výbory v českých zemích o nejnütnějších opatřeních v zemědělství z 10. 5. 1945, v: *Cestou Května*, str. 121–129; srov. Hrabovec, *Vertreibung und Abschub*, str. 131; Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 20n.

268/ Dekret č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců a Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, v: *NMDPR*, dok. č. 5, str. 471–478; srov. též Rychlík, „Pozemková reforma 1945–1948“, str. 7.

269/ *Rudé právo*, 23. 6. 1945, str. 2.

270/ Koťátko před osídlovacím výborem Ústavodárného národního shromáždění 10. 10. 1946 (4. schůze), APČR, ÚNS, str. 1.

leželo v pohraničí (1,3 milionu hektarů zemědělské půdy a asi 650 000 hektarů lesů).²⁷¹ Ve vnitrozemí se nalézalo přibližně 650 000 hektarů konfiskované půdy (z toho na 100 000 hektarů zemědělsky obdělávané půdy).²⁷² Na celém československém území bylo konfiskováno celkem 2 946 395 hektarů půdy, což se rovná téměř čtvrtině rozlohy Československa.²⁷³ Zabavování podléhala nejenom půda, ale i budovy na ní stojící včetně živého i neživého inventáře. Rozhodující pro zabránění majetku byla německá nebo maďarská národnost bez ohledu na státní příslušnost a u osob české a slovenské národnosti označení za zrádce nebo kolaboranty.²⁷⁴ Podíl konfiskované půdy tzv. zrádců a nepřátel republiky na celkové rozloze zabavené půdy byl však velice malý. Z 24 004 km² konfiskované půdy ležely 4454 km² ve vnitrozemí. Z toho 83 procent patřilo německým vlastníkům.²⁷⁵ Na poradě osídlovací komise KSČ dne 23. listopadu 1945 se připomínalo, že z 500 000

271/ Zpráva ministerstva zemědělství o rozdělování konfiskovaného zemědělského majetku [b. d., pravděpodobně konec 1950], NA, MZ-S, k. 217, inv. 108, str. 1. Kofátko i Slezák uvádějí poněkud nízké hodnoty; odvolávají se na zprávu ministerstva zemědělství z 1. března 1949 o provádění pozemkové reformy, podle které byly v českých zemích konfiskovány celkem 2 400 449 hektarů půdy (1 405 070 hektarů zemědělské půdy a 995 337 hektarů lesů). Přitom údaje vztahující se k pohraničí jsou téměř identické: 1 955 076 hektarů (1 306 941 hektarů zemědělské půdy a 648 135 hektarů lesů). Rozdíl spočívá v údajích o rozsahu konfiskací ve vnitrozemí. Zatímco zpráva o pozemkové reformě uvádí 445 373 hektarů konfiskované půdy (98 129 hektarů zemědělské půdy a 347 244 hektarů lesů), podle pozdější zprávy ministerstva zemědělství to bylo 600 000 hektarů. Srov. tamtéž. Kofátko, *Pozemková reforma*, str. 24n.; Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 151.

272/ Zpráva ministerstva zemědělství o rozdělování konfiskovaného zemědělského majetku [b. d., pravděpodobně konec r. 1950], NA, MZ-S, k. 217, inv. 108, str. 1. K odchylným počtům ve zprávě o pozemkové reformě srov. předcházející poznámku. U 371 149 hektarů ve vnitrozemí šlo o konfiskované německé majetky. 74 224 hektarů patřilo předtím českým zrádcům a kolaborantům. Srov. Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 151; Kofátko, *Pozemková reforma*, str. 25.

273/ Srov. Kofátko, *Pozemková reforma*, str. 25; Eagle Glassheim, „National or Social Revolution. Liquidating the Latifundia in Czechoslovakia, 1945–49“, v: Robert B. Pynsent (ed.), *The Phoney Peace. Power and Culture in Central Europe 1945–49*, Londýn 2000, str. 175. V jedné Kofátkově publikaci z konce roku 1946 lze nalézt odchylné počty. V té době nebyla přesná rozloha konfiskované půdy zjevně ještě zjištěna. Srov. Jiří Kofátko, *Nové úkoly v zemědělsky osídleném pohraničí*, Praha 1946, str. 6.

274/ § 1 deketru č. 12/1945 Sb., v: NMDPR, dok. č. 5, str. 471.

275/ Srov. Arburg, *Osídlování*, str. 77n. Na dobu a provádění konfiskací ve vnitrozemí existovaly mezi KSČ a národními socialisty rozdílné názory. Mnoho národních výborů ve vnitrozemí chtělo se zahájením konfiskačního procesu proti „zrádcům“ vyčkat do rozhodnutí lidových soudů. Srov. Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 150.

hektarů, do té doby konfiskovaných, pochází pouhých 1000 hektarů z majetku kolaborantů.²⁷⁶

Rovněž byl vyvlastněn zemědělský majetek právnických osob jako např. akciových společností a korporací, „jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům“. Z konfiskace byly vyňaty pouze osoby, které mohly prokázat, že se „aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky“.²⁷⁷ Konfiskační dekret č. 108 vztahující se na nezemědělskou sféru obsahoval výjimku i pro ty, kdo trpěli nacionálněsocialistickou perzekucí.²⁷⁸ O výjimce z konfiskace rozhodoval na návrh okresní rolnické komise příslušný okresní národní výbor. Ve sporných případech vypracoval zemský národní výbor posudek a vše postoupil ministerstvu zemědělství, které po dohodě s ministerstvem vnitra takové případy mohlo rozhodovat.²⁷⁹

Stejně jako půda podléhaly vyvlastňování i lesy. Polesí, jejichž rozloha přesahovala 50 hektarů, zásadně přebíral stát, menší a odlehlejší lesní plochy pod 50, respektive 100 hektarů, které nebyly vhodné pro velké lesní hospodářství, byly přidělovány obcím a lesnickým družstvům.²⁸⁰ Zdaleka největší část lesní půdy ve vnitrozemí a v pohraničí však převzal stát. Místy byly státu přiděleny i lesní plochy pod 50 hektarů: lesy o rozloze menší než 50 hektarů dostával stát tehdy, pokud šlo o enklávy uvnitř dosavadních státních lesů.²⁸¹ Přidělovat lesní pozemky jednotlivcům bylo vyloučeno.

276/ Schůze osídlovací komise národohospodářské komise ÚV KSČ 23. 11. 1945, NA, ÚV KSČ, f. 23, a. j. 14, list 30.

277/ § 1 dekretu č. 12/1945 Sb., v: *NMDPR*, dok. č. 5, str. 471.

278/ Srov. k tomu výklad místopředsedy OÚ Martina Raise v *Osídlování* z 10. 6. 1946, str. 25n. Kořátko, vedoucí IX. oddělení ministerstva zemědělství, hovoří o tom, že z vyvlastňování půdy budou vyjmuti jen aktivní antifašisté, tedy osoby, které „opravdu se zbraní v ruce bojovaly po boku Čechů proti okupantskému režimu“. Srov. Kořátko, *Pozemková reforma*, str. 17. Ministr vnitřního obchodu Ivan Pietor a místopředseda vlády Klement Gottwald na zasedání vlády 21. 6. 1945 připomínali, že jednotlivé dekrety mají být v této otázce vzájemně sladěny. Srov. výtah ze zápisu ze 30. schůze vlády o návrhu dekretu prezidenta republiky o osídlování zemědělské půdy, v: *NMDPR*, dok. č. 7.1, str. 522.

279/ Srov. dekret č. 12, str. 471; srov. též Rychlík, „Pozemková reforma 1945–1948“, str. 10.

280/ Srov. tamtéž.

281/ Celkem bylo státu předáno 770 000 hektarů z celkové rozlohy 900 000 hektarů konfiskovaného lesního majetku. Srov. Kořátko, *Nové úkoly*, str. 34.

„Odčůňujeme Bílou horu“²⁸²

Hlavní myšlenkou zemědělského konfiskačního dekretu bylo jednak vyvlastnění německých a maďarských pozemkových vlastníků, jednak provedení nové pozemkové reformy, aby se utišil hlad českých a slovenských zemědělců a bezzemků po půdě.²⁸³ V prvním kroku byla konfiskována hospodářství Němců, Maďarů a „zrádců národa“.²⁸⁴ Druhým krokem byla revize pozemkové reformy, provedené po první světové válce: nyní byly vyvlastňovány tehdy utvořené „zbytkové statky“; předpokládáné odškodnění za ně nebylo nikdy vyplaceno.²⁸⁵ Při třetím kroku se vyvlastňovalo veškeré pozemkové vlastnictví nad 50 hektarů.²⁸⁶ Tato fáze se už překrývala se začátky kolektivizace zemědělství, zahájené v roce 1949.²⁸⁷

Uvnitř země byla vyvlastněná půda předávána starousedlému obyvatelstvu, v pohraničí novoosídlencům z vnitrozemí a reemigrantům.²⁸⁸ Tyto pronikavé změny majetkových poměrů byly zdůvodňovány

282/ *Odčůňujeme Bílou horu*, Praha 1945. Tak byl nazván spisek z roku 1945.

283/ Nová proto, že první pozemková reforma z meziválečného období nebyla v původně plánovaném rozsahu dovedena do konce. Za první reformy byly malým a středním rolníkům přiděleny asi dva miliony hektarů. K rozdělení dalších dvou milionů hektarů Státním pozemkovým úřadem z různých důvodů nedošlo. Srov. Eagle Glassheim, „National or Social Revolution“, str. 171–181, cit. str. 173. K první pozemkové reformě srov. též Jan Rychlík, „Pozemková reforma z let 1919–1935 a změny v pozemkové držbě za druhé světové války“, v: *Československý časopis historický*, 87, 1989, str. 187–207.

284/ Srov. Slezák, „Landwirtschaftliche Besiedlung“, str. 166; Kotátko, *Pozemková reforma*, str. 7n.

285/ Srov. Lubomír Slezák, „Vratká stabilita poválečného zemědělství“, v: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, str. 94–102, cit. str. 98. Podkladem byl zákon č. 142/1947 Sb. o revizi první pozemkové reformy, schválený v červenci 1947. Srov. Rychlík, „Pozemková reforma 1945–1948“, str. 14nn. Převážná část půdy vyvlastněné v druhé etapě ležela ve vnitrozemí a vztahovala se na větší, tzv. zbytkové statky, které vznikaly při pozemkové reformě od roku 1920. Celkem se revize první pozemkové reformy vztahovala na půdu o rozloze asi milionu hektarů. Srov. Kotátko, *Pozemková reforma*, str. 30. Podle Glassheima vycházelo Národní shromáždění z toho, že revize první pozemkové reformy postihne asi 450 000 hektarů půdy tzv. zbytkových statků. Srov. Glassheim, „National or Social Revolution“, str. 177.

286/ Zákonem č. 46/1948 byla provedena další pozemková reforma, při níž byly nuceně vykupovány ladem ležící, vlastníky půdy neobhospodařované plochy a plochy o rozloze nad 50 hektarů. Předpokládáné platby na odškodnění nebyly nikdy uhrazeny. Srov. Rychlík, „Pozemková reforma 1945–1948“, str. 18.

287/ Srov. Jiří Kosta, *Abriß der sozialökonomischen Entwicklung der Tschechoslowakei 1945–1977*, Frankfurt nad Mohanem 1978, str. 62.

288/ Zpráva ministerstva zemědělství o rozdělování konfiskovaného zemědělského majetku [b. d., pravděpodobně 1951], NA, MZ-S, k. 217, inv. 108.

sociálně, a především národnostně. „Odčinit Bílou horu“ znamenalo zvrátit vyvlastnění povstaleckých českých stavů a přiřčení jejich majetků stoupencům vítězných Habsburků po bitvě na Bílé hoře v roce 1620. Tímto heslem zdůvodňovali čeští nacionalisté vyvlastňování pozemkového vlastnictví při pozemkové reformě první republiky. Glassheim poukazuje na to, že po druhé světové válce se však akcent přesunul od sociálního záměru ještě víc k intenci nacionální.²⁸⁹ V den 325. výročí bitvy se na Bílé hoře konalo vzpomínkové shromáždění, na němž sociálnědemokratický předseda vlády Zdeněk Fierlinger prohlásil:

„Sešli jsme se na historické půdě Bílé hory, abychom oslavili jeden z nejvýznamnějších revolučních aktů, kterým je konfiskace půdy našich odvěkých nepřátel, Němců a Maďarů [...]. Svou dnešní slavností chceme zdůraznit, že křivda, která postihla náš národ po Bílé hoře a která se měla znovu za nacistického režimu opakovati, bude plně odčiněna, že Čech a Slovák budou opět pány na své půdě.“²⁹⁰

106

Jak dokazuje i tento citát, jádro propagandy tvořila během první fáze čechizace pohraničí, nikoli sociální proměna.²⁹¹

Národní správci jako průkopníci

První národní správci zabírali nejatraktivnější statky už hned po válce, a sice ještě předtím, než byl vydán příslušný dekret (č. 5 z 19. května 1945). KSČ ostatně už v dubnu vyzývala, aby se lidé vydávali do

289/ Srov. Glassheim, „National or Social Revolution“, str. 171; srov. též článek „Pohraničí – nový domov českých rolníků“, v: *Zpravodaj z pohraničí*, 1. srpen 1945, str. 12nn.

290/ *Odčínáme Bílou horu*, str. 12. Cit. podle Glassheim, „National or Social Revolution“, str. 173. Na zasedání vlády 19. 6. požadoval ministr zemědělství, aby se tohoto shromáždění účastnil člen vlády. Zápis ze zasedání vlády 19. 6. 1945, NA, ÚV KSČ, a. j. 1494, f. 100/24, sv. 137, str. 3.

291/ Národní argumentace převažovala nad sociální argumentací i v Polsku. Srov. Ther, *Vertriebene*, str. 174. Ke srovnání pozemkových reforem v evropských lidových demokraciích viz Václav Průcha, „Srovnání pozemkových reforem v evropských lidově demokratických zemích“, v: *Zemědělství na rozcestí*, str. 57–61.

pohraničí a vytvářeli tam národní správy, a rovněž ministerstvo zemědělství ve svých směrnících pro národní výbory z 10. května požadovalo dosazování národních správ a zakládání rolnických komisí k parcelaci vyvlastněné půdy.²⁹²

Národní správci žili kvůli nedostatku bytů zprvu často v podnájmu u německých rodin, v provizorních noclehárnách, v hotelech nebo u známých.²⁹³ Mnozí se však už usazovali na statcích, ačkoli tam dosud žili dosavadní němečtí majitelé se svými rodinami. Ti pak byli nuceni pracovat většinou zadarmo dál, uvnitř obytné budovy museli udělat místo novým správcům anebo byli krátce po příchodu správce rovnou vyhnáni či dopraveni do sběrného tábora, kde čekali na vysídlení.²⁹⁴ Zemědělské závody pod národní správou podléhaly až do rozdělení půdy a jejího přidělení dozoru Národního pozemkového fondu.²⁹⁵

Už v květnu a červnu 1945 přicházelo do pohraničí tolik lidí, kteří chtěli jako národní správci přebírat statky, že ne jeden starousedlý Čech dával najevo svůj údiv.²⁹⁶ Dosazování národních správců bylo obvykle v kompetenci národního výboru nebo správní komise.²⁹⁷

V létě 1945 byl vypracován osídlovací plán, jež však netvoří jeden konkrétní dokument, ale skládá se z různých direktiv a oznámení,

292/ Srov. Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 54; Hrabovec, *Vertreibung und Abschub*, str. 131.

293/ Srov. Radvanovský, „Integrationsprobleme“, str. 158. Nedostatek vhodných bytů byl ve městech a průmyslových centrech mnohem větší než ve venkovských oblastech. Osídlovací komise KSČ upozorňovala na to, že kromě další přítomnosti Němců je v pohraničí nejnaléhavějším problémem nedostatek vhodných bytů pro české pracující. Protokol ze schůze 26. 9. 1945, NA, ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 180, a. j. 1122, str. 3.

294/ Srov. Hrabovec, *Vertreibung und Abschub*, str. 136n.; Arburg, *Osídlování*, str. 80n.; Heroldová, Matějová, *Novoosídlenec pohraničí*, str. 265.

295/ Srov. zprávu dr. L. Cahy o činnosti pozemkového fondu v prvním roce jeho existence, v: *Osídlování*, 8. 9. 1946, str. 167.

296/ Srov. Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 55. Co se týče doby a rozsahu proudu národních správců, existovaly mezi jednotlivými oblastmi i mezi různými sférami hospodářství velké rozdíly. V průmyslu dosáhl proud přicházejících národních správců svého vrcholu v červnu a červenci 1945. Srov. přehled o dosazování národních správců podle měsíců u Radvanovského, *Konec česko-německého soužití*, str. 91nn; Matějček, „Otázky osídlování“, str. 8.

297/ Pro obytné domy, malé závody a usedlosti do 20 hektarů byl kompetentní místní národní výbor, pro zemědělské plochy do 100 hektarů a středně velké závody okresní národní výbor, pro velké závody a statky nad 100 hektarů zemský národní výbor a v případě podniků celostátního významu ministerstvo zemědělství. Srov. § 7 dekretu č. 5/1945 Sb. Srov. *Osídlování* z 12. 9. 1946, str. 157n.

vydáváných od května 1945; jeho cílem bylo především přidělit dosud volná hospodářství národním správcům. Ti samozřejmě doufali, že tyto usedlosti jim poskytnuté natrvalo přejdou do jejich vlastnictví. Ministerstvo zemědělství se skutečně zmiňovalo o tom, že při definitivním přidělení má být brán zřetel na ty uchazeče o poskytnutí půdy, kteří na konfiskované půdě už předtím hospodařili jako národní správci, pokud pracovali dobře a prokázali svou národní a politickou spolehlivost.²⁹⁸ Dne 1. října 1945 kontrolovalo v pohraničí asi 80 000 národních správců více než polovinu konfiskované půdy²⁹⁹ – a sice 36 226 v Čechách, 28 317 na Moravě a 11 963 ve Slezsku.³⁰⁰ V průběhu dalšího osídlovacího procesu se jejich celkový počet zvýšil zhruba na 85 000 osob.³⁰¹ Počínaje 1. říjnem 1945 měli být dosavadní národní správci prověřeni, jak si vedou v hospodářství a jak jsou národně a politicky spolehliví.³⁰² Národní správci, kteří přišli jako první, si pochopitelně vyhledávali ta nejlepší hospodářství. Dvorce uvolněné při prověrce měly být nyní přednostně přidělovány vojákům, bývalým odbojářům a reemigrantům.³⁰³

298/ Srov. Slezák, „Landwirtschaftliche Besiedlung“, str. 184.

299/ Kofátko hovoří o 76 506 zjištěných národních správcích na německých statcích v českých zemích. Skutečný stav se podle jeho názoru pohyboval přibližně kolem 80 000. Srov. Kofátko, *Zemědělská osídlovací politika*, str. 38. Pro listopad 1945 uvádí počet 82 000 národních správců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Srov. protokol ze schůze osídlovací komise KSČ z 30. 11. 1945, NA, ÚV KSČ, f. 23, a. j. 15, list 16. V jedné brožůře ministerstva zemědělství z konce roku 1946 hovoří Kofátko o 80 000 národních správcích, kteří přišli do pohraničí na základě dekretu č. 5 z 19. května 1946. Srov. Kofátko, *Nové úkoly*, str. 6. Tento počet uvádí rovněž pro rok 1949. Srov. Kofátko, *Pozemková reforma*, str. 20.

300/ Srov. Kofátko, *Zemědělská osídlovací politika*, str. 36nn. Slezák poukazuje na rozdílnou definici pojmu pohraničí a zdůrazňuje, že skutečný počet musel být v Čechách vyšší, protože Kofátkem citovaná zpráva českého zemského národního výboru se vztahuje jen na 45 okresů, z nichž jeden vůbec nepatřil k pohraničí. Pohraniční oblasti však zahrnovaly 64 okresů, takže chybí údaje o 289 obcích z 21 okresů. Slezák předpokládá pro české pohraniční oblasti o 8000–10 000 vyšší počet národních správců. Srov. Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 72, pozn. 48.

301/ Zpráva ministerstva zemědělství o rozdělování konfiskovaného zemědělského majetku [b. d., pravděpodobně konec 1950], NA, MZ-S, k. 217, inv. 108. Srov. materiál ministerstva vnitra o hospodářských výsledcích FNO, o osídlování a Národním pozemkovém fondu určený pro hospodářskou radu KSČ z 20. 3. 1951, v: Jana Pšeničková (ed.), *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD. 1951*, Státní ústřední archiv v Praze, Praha 1999, dok. č. 23, str. 82–87.

302/ Prověrka národních správců v živnostenských a řemeslných podnicích začala až v lednu 1946. Srov. Radvanovský, „Integrationsprobleme“, str. 152n.

303/ Kofátkův dopis Slánskému z 11. 8. 1945, NA, ÚV KSČ, f. 100/24.

Největší zájem, jak jsme se zmínili, byl o statky v oblastech s intenzivní zemědělskou produkcí a v regionech poblíž hranice s vnitrozemím. V Čechách se jednalo především o oblasti se speciálními zemědělskými kulturami kolem Litoměřic, Žatce, Podbořan a o úrodné polnosti v okresech Most, Bílina, Česká Lípa a Liberec. Na jižní Moravě byly zvláště atraktivní okresy Mikulov, Znojmo a Hustopeče.³⁰⁴ Převážnou většinu konfiskovaných statků na jižní Moravě obsadili národní správci už koncem června 1945, i když se nezřídkou museli spokojit s výměrou menší než 10 hektarů. Na severní Moravě se zájemci ubírali v první řadě do okresů při vnitřních hranicích pohraničních oblastí jako Zábřeh, Moravská Třebová, Šternberk a Šumperk. V českém pohraničí mělo na konci léta národního správce už 80–90 procent konfiskovaných zemědělských usedlostí.³⁰⁵

Vedoucí IX. oddělení ministerstva zemědělství Jiří Kořátko upozorňoval na velké regionální rozdíly v rozmístění národních správců. Oblasti s extenzivním zemědělstvím a ve vyšších polohách s většími rozlohami lesů na hranicích – především v západních Čechách, v jižních Čechách a na severní Moravě – vykazovaly zřetelný nedostatek uchazečů. Malý zájem byl o zemědělské kraje, kde se pěstovalo hlavně obilí nebo brambory, anebo kraje odlehlé, jako české okresy Stříbro, Žlutice, Tachov, Planá, Kaplice, Loket, Aš a Nejdek a na Moravě Jeseník, Rýmařov a Moravský Beroun.³⁰⁶ Pro některé obce se našlo jen málo národních správců, takže někde například zůstávalo volných 86 hospodářství z 88.³⁰⁷

304/ Tamtéž; srov. též Kořátko, *Zemědělská osídlovací politika*, str. 37.

305/ Srov. Slezák, *Zemědělské osídlování pohraničí*, str. 59.

306/ Srov. tamtéž, str. 60; Kořátko, *Zemědělská osídlovací politika*, str. 37.

307/ Kořátkův dopis Slánskému z 11. 8. 1945, NA, ÚV KSČ, f. 100/24, str. 2; Matějček, „Otázky osídlování“, str. 8; srov. též Heroldová, Matějová, *Novoosídlenec pohraničí*, str. 263, které poukazují na velké rozdíly v rámci západních Čech. Zatímco relativně úrodná oblast v okrese Horšovský Týn byla osídlena velmi rychle, na Chebsku sídlilo na podzim 1945 jen 25 českých rolníků, protože tam ve svých domech zatím zůstávali téměř všichni Němci. V obci Heřmanovice v okrese Jeseník na Moravě nežil ani tři měsíce po válce žádný Čech. V Branné na severu šumperského okresu připadalo na 1150 Němců pouze 39 Čechů. Srov. Haišman, Heroldová, Matějová, „Stabilizace“, str. 23.